

Devrim Sonrası “İlk Sovyet Modası’nın” Oluşturulmasına Popova ve Stepanova’nın Konstrüktivist Yaklaşımlarının Etkisi

Leyla YILDIRIM*, Jovita SAKALAUŠKAITE**

Özet

Sanayi devriminin ardından, Avrupa’da yaşanan sosyo-ekonomik olaylar, değişen dünya görüşü ile birlikte birçok ülkede değişim ve dönüşümlerin sinyallerini vermiştir. 20. yüzyıl başlarında bu değişimin algılama biçimlerine olan etkisi sanatta kendini göstermiş ve birçok sanat hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sanatçılar natüralist üslubu reddederken ilerici olmak ve kendi çağının anlayışını ortaya koymak için makineleşmeden ilham almışlardır. Ekim Devrimi, üretim biçiminin değişmesini, üreten sınıfın örgütlenmesini beraberinde getirirken; değişen ideolojiye bağlı olarak toplum her alanda yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Kapitalist dünya görüşünün kalıntıları olarak eski düzene ait ne varsa reddedilerek, makineye dayalı üretimi öne çıkaran yeni bir düzenin gücü vurgulanmaya çalışılmıştır. 1920’li yıllardaki bu yeniden inşa sürecinde “İlk Sovyet Modası” olarak bilinen tasarımları üreten Popova ve Stepanova ise Konstrüktivist yaklaşımlarını tekstil tasarımlarına uygulayarak, Sovyet tekstil tasarımlarında önemli bir dönüm noktası oluşturmakla kalmamış baskı desen tarihine ideolojik yaklaşımla üretilmiş tekstil baskı tasarımları kazandırmışlardır. Tekstil baskıcılığındaki desen birikimi, 20. yüzyıl başlarına kadar gelenekten ilham alınan, çoğunlukla da Doğu’ya özgü desenlerin tekrar üretilmeleri ile oluşturulmuştur. Bu desenlerin tekstil tarihine kazandırılmasında ressamların katkıları oldukça fazla olmakla birlikte, tasarımcıdan çok fabrikaların isimlerinin öne çıktığı görülmektedir. 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başlarına gelindiğinde ise çağdaş sanat hareketlerinin, tekstil baskıcılığını etkilediğini ve dönemin avant-garde sanatçılarının kendi anlayışlarını tekstil tasarımlarına da yansıttıkları izlenmektedir. Bu çalışmada sanat yaşamlarına birer ressam olarak başlayıp, “İlk Sovyet Modasının” oluşturulmasında moda ve tekstil tasarımcıları olarak çalışan Popova ve Stepanova’nın, Konstrüktivist sanat anlayışlarını yansıttıkları çalışmalarına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, İlk Sovyet Modası, Popova, Stepanova

Influence of Constructivistic Approaches of Popova and Stepanova on "First Soviet Fashion" After Revolution

Summary

Socio-economic developments in Europe following Industrial Revolution signalled renovations and transformations as well as changing mentalities in many nations. Influence of such changes on ways of perception was reflected in arts, causing a variety of artistic movements to appear. Rejecting naturalistic styles, artists were inspired by mechanization to be progressive and express their own contemporary understanding. October Revolution brought about organisation of working class and transformation of way of production, beginning to reconstruct community in every field based on the changed ideology. Whatever remained following ancient capitalist teachings was entirely turned down and power of the new system based on output of machinery was emphasized. Applying their Constructivist approaches to textile designs, Popova and Stepanova who performed the designs called "The First Soviet Fashion" not only became an important milestone in Soviet textile designing but also created textile printing designs produced by ideologic approach to printing history. Inspired by tradition which survived until early 20th century, collection of textile printing designs were formed by reproduction of patterns unique to Orient. Although such patterns were added to textile history by precious efforts of artists, names of textile factories appeared much more than titles of artists. Late 19th and early 20th centuries witnessed that contemporary artistic movements influenced textile printing designing and avant-garde artists projected their approaches upon such textile printing works. The study touches on the works that Popova and Stepanova expressed their Constructivist art concepts who started their career as artists and then worked as fashion and textile designers in creating "The First Soviet Fashion".

Keywords: Constructivism, First Soviet Fashion, Popova, Stepanova

Giriş:

Sovyet tekstil tasarımının geleneksel desen ve modellerden daha çağdaş yorumlara doğru olan değişimi ve sanatçıların bu değişime yaptıkları katkıları anlamak için, öncelikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başındaki sosyo-ekonomik olayları, altında yatan sebepleri ve bunların toplumsal yaşantıdaki sonuçlarını iyi irdelemek gerekmektedir. Endüstri Devrimi'ne bağlı olarak üretim biçiminin değişmesi, toplumsal yaşamda büyük sancılı da beraberinde getirmiştir. Bu sancılı dönem, tarımsal üretime dayalı ekonomik sisteme sahip Rusya'da kökten değişime neden olmuş ve tüm toplum yeni ideoloji çerçevesinde yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Keten üretimine dayalı Rus tekstil endüstrisinde pamuk, 18. yüzyılın sonlarına doğru önem kazanmış ve Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ülkenin sanayileşmesinde itici gücü oluşturmuştur.

1700'lü yılların ortalarında Rusya'daki pamuklu tekstil ticareti, kumaşları dokuyup basan birkaç küçük atölyeden ibaret olup Astrakhan'da yoğunlaşmıştı. Rusya'da gerçek anlamda bir pamuk endüstrisinin başlangıcı, 1753 yılında St. Petersburg'un banliyösündeki Krasnoe Selo'da, Cuzzins ve Chamberlain adlarındaki iki İngiliz'in pamuk baskı fabrikası kurma iznini almalarıyla başlamıştı. On yıl sonra da Lehmann adında bir Alman, Schlüsselburg yakınlarındaki bir başka baskı fabrikasını kurma izni almış ve her iki fabrikaya da gümrüksüz makine ve kumaş ithal etme izni verilmiştir. Endüstri Devrimi'nin itici gücünü oluşturan tekstil üretimi, pamuk baskıcılığının el üretiminden, makine üretimine doğru geçişini zorunlu hale getirmiş ve bu işte öncü olan ülkeler farklı ülkelerin kaynaklarına yönelmiştir. Rusya'da tekstildeki makineleşmenin 1817 yılından sonra St. Petersburg'daki iki baskı fabrikasının silindirli baskı makinesini on yıllığına kullanma hakkını almasıyla başladığı kabul edilse de; 1849 yılına kadar Rusya'daki baskıcılığın başkenti olarak bilinen Ivanovo'daki pamuk baskıcılığının % 61'i elle yapılmaktaydı(1).

Şehirlerdeki belli kesim bu fabrikaların Fransız taklidi natüralist üsluptaki çiçekli basmalarını giyerken; soylular daha çok dokuma ve nakışlarla süslenmiş, neredeyse yapımı bir yıl süren giysi siparişleri vermiş, halk ise çok daha basit, sade giysilerini kendi üretmiştir. Özellikle köylüler arasında beyaz zemin veya ağartılmamış kumaşın üzerine kil, vitriol ve bir yapıştırıcıdan oluşmuş, vapa denilen rezerve maddeyle* baskı yapılan, indigo ile boyanmış tekstiller yaygın olarak kullanılmış ve köylü kadınların birçoğu

kendi perde, mendil, yastık gibi evsel ihtiyaçlarını üretmek için birkaç tahta baskı kalıba sahip olmuştur (2).

19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Doğu ile yapılan ticaretten elde edilen sermaye ve bilgi birikimi Avrupa'daki baskı teknolojisi ve tasarımlardaki değişimlerin yolunu açmıştır. Dekoratif sanatlarda naturalist tarzda baskılı tekstillerin üretimi ise Arts&Craft ve Art Nouveau tarzlarıyla en son son noktasına varmıştır. Oysa 20.yy başındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler farklı bir çağın habercisi niteliğindedir.

Soyut Sanata Doğru: Konstrüktivist Anlayış

20. yüzyılın başlarında gelişen soyut sanat, dönemin bilimsel ve felsefi düşüncesi ile yakından ilgilidir. İmpresyonistlere kadar gelen dönemde obje merkezli bir bakış açısı söz konusu iken, fizikteki gelişmeler, madde ve zamanla ilgili görüşleri değiştirmiş, farklı bir evren yorumuna gidilmesine neden olmuştur.

Çağın sanatının soyut bir sanat olarak ampirik gerçekliği değil de, ampirik gerçekliğin üstünde bulunan düşünsel-soyut bir varlığı obje olarak almasına paralel, aynı dönemin felsefesinde de aynı yönde, duyu üstü bir varlığa ulaşma yönünde bir çaba görülmekteydi. Sanat, aradığı duyu üstü, zaman mekan dışı mutlak varlığı salt düşünsel biçimlerde, geometrik biçimler dünyasında elde ediyordu(3). Bu anlamda sanat, doğanın bir taklidi değil, tersine, sanatçının renk, çizgi ve biçimlerle meydana getirdiği, doğa ve nesnelere ilgisi olmayan "kendine özgü" bir varlık olarak anlaşılıyordu. Dolayısıyla sanat gitgide doğa ile ilgisini azaltarak, ilkin doğanın bir deformasyon'u (analitik kübizm) olmuş, daha sonra da sentetik kübizmde salt kurgusal (speculativ-konstrüktivist) bir sanata dönüşmüştür(4). Sanattaki bu soyuta doğru gidiş, Soyut Ekspresyonizm, De Stijl, Suprematizm gibi akımlarda da kendini gösterir. Dönemin soyutlaştırmaya doğru giden felsefi düşüncesinin bir başka yansıması ise Konstrüktivizmdir. Rus sanatçıların önderliğinde bu yaklaşım, dinamik, elektrik, ışık ve ses elemanlarının kullanıldığı otomasyonlarda kendini bulur. Dolayısıyla konstrüktivizm sadece geometrik biçimleri konu edinen bir resim anlayışından çok daha fazla kavramı ifade etmektedir. Endüstri Devrimi'nden itibaren bilimin ve teknolojinin, sosyal alandaki etkilerinin felsefeye yansımasının sanattaki göstergelerinden biri olarak da düşünülebilir. Konstrüktivist sanatçı, tekniği ve makineleşmeyi yüceltme-

si açısından bir anlamda fütüristik bir yaklaşım da sergilemektedir. Yenilikçi, çağı yakalamaya çalışan, topluma giren bir sanat ile yaratma özgürlüğüne kavuşulacağına inanan Konstrüktivist sanatçı, bu açıdan devrimin ilk yıllarında öncü olarak kabul edilmiştir.

İlk Sovyet Modası

I.Dünya Savaşı ardından devrim ve iç savaş nedeniyle Sovyet Rusya'nın diğer ülkeler ile iletişimi kopmuş ve bir zamanlar binlerce işçi çalıştıran Moskova, Leningrad ve Ivanovo kentlerindeki tekstil fabrikaları, hammadde, kalifiye işgücü ve yakıt kıtlığı nedenlerinden dolayı üretime devam etmekte çok büyük zorluklarla karşılaşmıştı. Yeni atanan komiserler tarafından işletilen fabrikalar, küçük miktardaki üretimleriyle devam etmekte zorlanırken, tasarımlar ikinci planda kalmaktaydı(5). Yeni kurulan devlet için tamamen farklı bir estetik anlayışın oluşturulmasında, avant-garde hareket içinde yer alan sanatçıların görevlendirilmeleri düşünülmüştür.

Boris Arvatov'un raporuna karşılık Stepanova, nitelikli tasarımlar üretmek için baskı fabrikasının tasarım bölümünün, üretim ve pazarlama bölümlerinden ayrılması, ayrı bir sanatsal çalışma ortamının yaratılması ve tüketici ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini bildirmiştir. Tekstil sektörünün durumunun saptanması ve yapılacak işlerin planlanmasından sonra göreve gelen sanatçılar, tasarım çalışmalarına başlamışlardır. Sanat eleştirmeni, J. Tugencholyed 1923 yılında, artık yabancı modelleri taklit eden tasarımlar yerine kendi tasarımlarımız var derken; sanat tarihçisi F. Roginskaya bunu "*İlk Sovyet Modası*" olarak tanımlayacaktı. Rusya'dan sonra Sovyetler Birliği olarak kurulan devlet, kendi moda anlayışını göstermiş oluyordu. Yeni kimlik altında üretilen Popova ve Stepanova'nın baskılı tekstilleri bu açıdan tarihsel bir öneme sahip olmakla birlikte, geleneksel çiçekli kumaşların dışında geometrik yaklaşımlarıyla da farklılıklarını ortaya koyuyorlardı. Aleksandra Eks-ter modanın işlevselliği ve basitliğini vurgularken Varvara Stepanova dönemin ruhunu yansıtabilecek baskılı kumaş tasarımları üzerinde duruyordu. Çizginin sanatsal ifadedeki önemi konusunda yoğunlaşan Popova, ritmik düzenlemeler, belirgin geometrik şekiller ve parlak renklerden oluşan resim anlayışını, tekstil tasarımlarına da yansıtmaya çalışıyordu(7).

Endüstrideki tasarım problemlerinin ortaya konuluşu ilk değildi. Bundan çok daha önceleri, İngiliz Sir Robert Peel, 1832 yılında Avam Kamarası'na

Ulusal Galeri kurma teklifini getirdiğinde yine aynı sorun için çözüm aranıyordu. Güzel sanatların desteklenmesi ve makine üretiminin daha estetik hale getirilmesi imalatçılar açısından önemliydi. Sovyet'lerdeki endüstriyel üretimin geliştirilmesi ise özel sektör için değil, bizzat halkın, daha işlevsel ve estetik ürünlere sahip olması için düşünülmekteydi. Benzer sorunların gündeme gelme zamanlarına bakılarak, ülkelerin aynı konudaki konumlarının değerlendirilmesini yapmak tarihi gelişim açısından bir fikir verebilir.

19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başındaki sancılı dönem ardından gelen sembolizm, neo-primitivizm, süprematizm, konstrüktivizm ve fütürizm gibi sanat hareketleri, geleneksel Rus sanatının değişiminde önemli rol oynarken, sosyalist görüşü benimseyen sanatçılar, sanatta yapılacak köklü değişikliklerle ülkede büyük dönüşümlerin yaşanacağına inanmışlardı. Biraz ütöpik sayılabilecek bu düşünceden hareket eden sanatçılar; çalışmalarında, eski düzenin yıkıntıları üzerine kurulmuş, daha dinamik ve refah bir hayata dair olan düşüncelerini yansıtmayı amaç edinmişlerdi. Konstrüktivist resmin özellikleri arasında olan, asimetrik düzen, geometrik yapı, fotomontaj teknikleri ve bunlarla oluşturulan renk uygulamaları, Popova ve Stepanova ile tekstil tasarımlarına yansıtılmış, asimetri ile ritm ve hareket öne çıkartılarak mekansal bir genişleme duygusu yaratılmaya çalışılmıştır. Düz ve eğik çizgi, daire, kare gibi geometrik yapılar tekstil tasarımlarında yeni görsel dilin oluşturulmasında önemli rol oynamışlardır.

Tekstil baskıcılığı, 20.yüzyılın başlarına kadar geleneksel tekstil üretiminin etkisinde, bitkisel motifleri yoğun bir şekilde kullanırken; yüzyılın başındaki çağdaş sanat hareketlerinden etkilenmiş, geometrik, soyut desen anlayışları yenilikçi bir yaklaşım olarak görülmüştü. Konstrüktivizmi benimseyen sanatçılar da çağın bu yaklaşımından uzak değillerdi.

Popova'nın, resimlerinin karekteri, iç içe geçen daireler, çizgiler ve bunların hareket etkisi yaratan kompozisyonlarıyla belirlenmişti. Bazı formlar tualin bir kenarından diğerine, tablodan çıkıyormuş hissi uyandıracak şekilde düzenlenmiş, kontrast renkler ustaca kullanılarak perspektif kuvvetlendirilmişti(8). Konstrüktivist resmin bu dinamik yapısı, Sovyetler Birliği'nin resmi ideolojisine paralel olarak, tekstil tasarımlarında bir güç gösterisine dönüşmüştür. Bu dinamizmi destekleyen en önemli unsurlardan biri geometrik yapı içinde optik etkilerin kullanılması olmuştur(9). Popova ve Stepanova, farklı sanatsal ve

kültürel alt yapıdan gelmiş olmalarına karşın, sürekli titreşen etkileri ile op-art'a özgü kabul edilse bile Konstrüktivizm'den başka hiçbir yerde bu kadar açık bir şekilde görünmeyen geometrik tasarımlar yapma konusunda ortak görüşü paylaşmışlardır(10).

1889 yılında Moskova yakınlarında (Ivanovo), zengin ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve iyi bir sanat eğitimi alan Popova, Kübist akım ile Avrupa'ya yaptığı seyahatleri sırasında, Henri Le Fauconnier ve Jean Metzinger gibi Kübist ressamın atölyelerinde tanışmıştır. Doğduğu yerin pamuk baskı merkezlerinden biri olmasının ve babasının tekstil ticareti ile uğraşmasının, tekstil tasarımına yönelmesinde önemli etkileri olduğu düşünülebilir. Ayrıca çağdaşı olan Sonia Delaunay gibi, erkek egemenliğindeki sanat ortamından, kendini daha iyi ifade edebileceği tekstil ve moda yönelmek istemesi, dönemin genel bir eğilimi olabilir.

Popova'dan beş yaş küçük Stepanova, onun kadar köklü bir eğitim almamış, Kazan'daki Sanat okulunda okuyup, 1913 yılından sonra Moskova'ya taşınmıştı. Geleneksel fügüratif tarz üzerindeki yorumları, onun resimden çok tekstil tasarımı-

Resim 1: Varvara Stepanova ve Liubov Popova, 1924, Fotoğraf, Aleksandr Rodchenko

na daha yatkın bulunmasına neden olmuştur.

Popova ve Stepanova'yı İlk Devlet Tekstil Baskı Fabrikası'na davet etme girişimi, 1923 yılının Haziran ayında fabrikaya yönetici olarak atanan Alexander Arkhangelsky tarafından başlatılmış, bu görüşmede kimyacı ve tekstil eksperisi olan Profesör Petr Viktorov da aktif bir rol oynamıştı. Sanatçılar fabrikaya geldiklerinde tasarım ve üretim açısından yapılacak birçok işle karşılaşmıştı. Deneyimli çalışanlardan yalnızca küçük bir bölümü geri dönmüş, Paris ve numune tedarikçileriyle olan bağlar kopmuştu(11). Ülkede-

ki mevcut sanatsal düşünce temelinde üretimin yeniden oluşturulması gerekiyordu. Sovyetler Birliği'nin yapılanma süreci, endüstriyel üretimin artırılması ve avant-garde bir hareket olan Konstrüktivizmin bakış açısı, zamansal ve düşünsel açıdan örtüşmüş ve "İlk Sovyet Modası"nın oluşturulmasında önemli bileşenler olmuşlardır.

Popova ve Stepanova, görevlerinin gereği olarak uygulamalı sanatlarda süsleme ve dekorasyonun oluşturulmasının, endüstride karşılaşılan problemlerin başında olduğunun farkına varmıştır (12). Bu durumdan kaçınmak ve kendi görevlerini netleştirmek için, her ikisi de fabrika yönetimine, tüm üretim ve pazarlama süreçlerini kapsayan organizasyon ve teknik görünüşlerle ilgili kendi düşüncelerini ve bu süreçlerde yer alamak istediklerini belirten bir yazı hazırlamışlardır. Bu yazıda:

1. Üretimin her aşamasında, ürünlerin estetik yanları ile ilgili olan her sürece katılmak, işe alınacak kişiler, tasarımların kabul edilmesi, model ve üretim planlarının onaylanması ile ilgili kararlarda yer almak,
2. Renklendirme süreçlerini yönetmek için kimya laboratuvarında gözlemci olarak bulunmak,
3. Kalıp baskılı kumaşlar için kendi talep ve görüşleri doğrultusunda tasarımların üretilmesini sağlamak,
4. Dikiş atölyeleri, moda evleri ve dergileri ile iletişim kurmak,
5. Fabrika için basın ve dergi ilanları ile ajitasyonel çalışmalar yapılmasını ve aynı zamanda mağaza vitrin düzenlemesini sağlamak

gerekliliğini vurgulamışlardır(13). Endüstriyel tasarımın kurulması için sanatçılar tarafından yapılmış bu planlama, alt yapı yetersizlikleri ve yerli sanayinin yeterince destek olmaması gibi nedenlerden dolayı, istenilen başarıya ulaşamamış ve tarihsel bir öneme sahip hareket olarak kalmıştır.

Popova ve Stepanova'nın Tekstil Tasarımları

Popova'nın yönetimindeki fabrikanın tasarım stüdyosunda Stepanova, yaklaşık yirmi kadarı basılan yüz elli tasarım yapmanın yanı sıra tekstil üretimindeki işlemler konusunda da bilgi sahibi olmaya çalışmış ve tasarımlarının hemen hemen hepsinde çember, üçgen ve dikdörtgen gibi üç temel elemanı

kullanmıştır. Pergel ve cetvel kullanarak üst üste, yarı-transfer, etkilerde bir iki renk ile Kaleidoskopik görüntüler yaratmıştır. Resim anlayışlarındaki az renkle etkili görüntüyü yakalama isteği, baskı tasarımlarındaki estetik ve maliyet dengesiyle uyum göstermektedir.

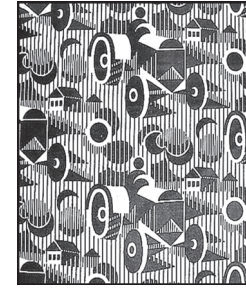
Devrim öncesinde Emil Tsindel'e ait Moskova Nehri kıyısındaki büyük ve ünlü bu fabrika, devrimden sonraki yeni ismine rağmen Popova ve Stepanova da dahil olmak üzere birçok kişi tarafından Tsindel'in fabrikası olarak anılmıştır(14). Devrimle beraber her şeyin materyalist düşünce sistemine göre yeniden oluşturulmasında, kapitalist sisteme ait bir unsur olarak görülen moda ile uğraşmak, değiştirilmesi gereken bir alan olarak Konstrüktivist sanatçıları cezbetmiştir. Özellikle moda, burjuva değerler sistemi içinde, tüketimi destekleyici bir unsur olarak büyük kitlelere hitap ettiğinden, yeniden oluşturulması gereken bir alan olarak düşünülmüş ve yeni giyim kültürünün yapılandırılmasında öncelikli görülmüştür. Yeni düzenin kurucuları, alt yapıdan üst yapı kurumlarına kadar, kendi görüşleri doğrultusunda toplumu yeniden inşa etme sürecine girmişler, Batı'ya özgü desen ve modeller yerine, emeğe dayalı toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeni desen ve modellerin üretilmesini esas almışlardır. Bu yönden bakıldığında 1890-1930 yılları, seri üretimdeki sorunların çözülmesi açısından Rus avant-garde hareketindeki sanatçıların büyük çabalarının ve en önemli gelişmelerinin yaşandığı bir süreç olarak görülebilir.

1920'lerde Sovyet tekstil tasarımı, Konstrüktivist/üretim esaslı ve süslemeye dayalı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Konstrüktivist/üretim esaslı tasarımın öncüleri avant-garde sanatçılar olup, tasarımlar bu sanatçıların düşüncelerini yansıtmaktaydı. Diğer tasarımlar endüstri, bina inşaatı, traktör gibi elemanlarla yeni süreci vurgulamaktaydı. Özellikle fabrika ve ulaşım gibi konularla kolektifleştirmeyi öne çıkarıyorlardı. Soyut ve geometrik Konstrüktivist tasarımların aksine propoganda elemanlarını içeren bu tekstiller *tematik* olarak adlandırılıyorlardı. Ve bu tasarımlar, Sanat ve Endüstriyel Tasarım Enstitüsü, Tekstil Fakültesi'nde (Vkhutemas, Textile Faculty of the Institute of Arts and Industrial Design), Varvara Stepanova'nın verdiği dersler doğrultusunda öğrencileri D. Preobrazhenskaya, S. Burylin, V. Maslov ve diğer mezunlar tarafından yapılmışlardı. Sosnev Amalgamated, Ivanovo-Voznesensk ve Trekhgornaya Manufaktura gibi büyük fabrikalar tarafından fazla sayıda üretilen bu tasarımlar, Sovyetler Birliği'nin tüm

vatandaşlarına siyasi propoganda ve ajitasyon aracı olarak satılmışlardır. Üç renk ve üç elmandan fazla tasarım öğesi içermeyen bu tasarımlarda buğday başağı, orak, çekiç gibi amblemler de kullanılmıştır(15). Vkhutemas'da Stepanova ve Popova'nın yanı sıra Alexander Rodchenko, Vladimir Tatlin, Lazar El Lissitzky

Resim 2: V. Stepanova tasarımı, 1924

Resim 3: S. Burylin, 1930

Resim 4: L. Raitser, 1933

gibi sanatçılar da ders vermiştir.

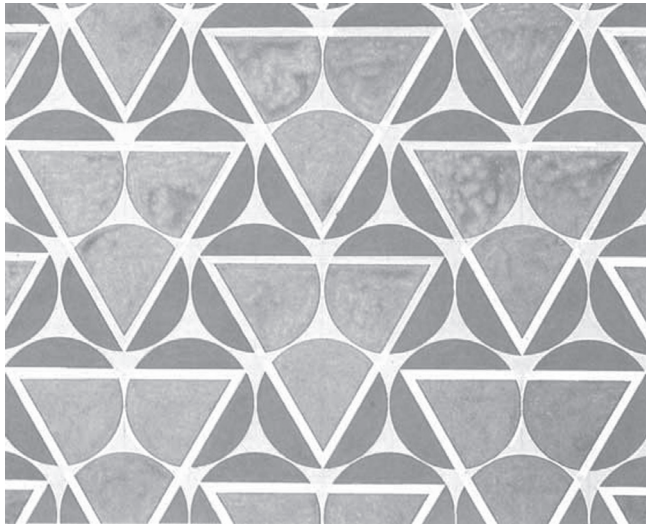
Burjuva değerlerini reddeden yeni tekstil ve moda tasarım anlayışının oluşturulması için güzel sanatların devreye sokulmasıyla beraber, hem eğitmen hem de fabrikada tasarımcı olarak çalışan Popova ve Stepanova "İlk Sovyet Modası'nı" oluşturmuş, 1928 yılında ise mezun olan ilk tekstil tasarımcıları çalışmalarını sunmaya başlamışlardır. Tarihi bir öneme sahip, propoganda amaçlı bu baskılı kumaşlardan ve giysilerden az sayıda örnek günümüze kadar gelmiştir. Bu tekstillerde süslenme ve güzel görünmeden çok, mekanize olmuş güçlü bir devlet yansıtılmaya çalışılmıştır. 1923 yılında Stepanova, "The Dress of Our Times: The Overall" - "Günümüzün Elbisesi: İş Tulumudur" adlı makalesinde özellikle giysilerin anonimliği, basitliği, işlevselliği, verimliliği ve en radikal çıkış olarak da toplumsal rolü konusunda ısrarla durmuştur(16).

"Sanat toplum içindir" anlayışından yola

çıkan sanatçı, emekle özdeşleşmiş işçi tulumunu yüceltmıştır. Yeni sistemde giysi: “burjuva değerlerinin bir göstergesi olarak değil, toplumun örgütlenmesinde işlevsel bir unsur olarak yer almalıdır” düşüncesi vurgulanmıştır.

Resim 5: Kumaş örnekleri, Lyubov Popova, 1923-1924, State Tretiakov Gallery, Moscow

Resim 6 : Kumaş tasarımı, Stepanova, 1924

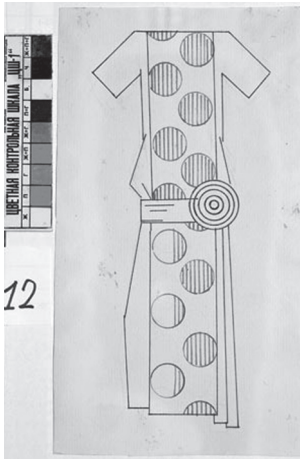
Resim 7 : Stepanova Sahne kostümü, "Tarelkin'in Ölümü", 1922

1921 yılında Bolşevikler iç ve dış rakiplerine karşı galip geldiklerinde kendi sosyal ve kültürel programını oluşturacak olanaklardan yoksundular. 1921 yılında Lenin'in onayıyla Yeni Ekonomik Politika (NEP) oluşturulmuştu. Bu politikaya göre özel mülkiyet ve girişimciliğin yeniden tanınması burjuva yaşam tarzına dönüşün sinyallerini vermişti. 1923'te kurulan Moskvochvey adlı tekstil şirketi, tasarımcı Alexandra Exter'in aracılığıyla Moda Atölyeleri'ni kurmuştur. Kurulma amaçları arasında seri imalat için prototiplerin üretilmesi ve özel müşterilere sipariş üretim yer almış ve Exter yeni burjuvalar için özel, lüks kıyafetler üretmeye başlamıştır(17). Yeterli donanımdan yoksun olan bu atölyeler seri imalata prototip üretme konusunda pek başarılı olamamış, daha çok özel sipariş çalışmak zorunda kalmıştır. Endüstriyel problemlerin çözülmesinde görüşlerine başvuru Rus Avant-garde sanatçıları, Avrupalı çağdaşları gibi Kübizm ve Fütürizm'den etkilenmişler, alışılmışın dışında yenilikçi yaklaşım sergilerken bir yandan da seri üretim problemlerine sanatçı gözüyle bir çözüm getirmeye çalışmışlardır. Dönemin ruhunu yakalamaya çalışan ve çağdaşları ile paralel eğilimler gösteren, Konstruktivist sanatçıların çalışmaları, 1925 Paris Sergisi'nin ardından, Sovyet otoriteleri tarafından kapitalist estetiğin bozulmuş hali olarak kabul edilen Kübist çalışmalarla benzerlik gösterdiğinden gittikçe daha fazla şüphe ile karşılanmıştır(18). Oysa her dönemin sanat-

çısı, çağının, sosyo-ekonomik ve teknik şartları doğrultusunda belli noktalarda ortak paydada buluşmakta ve bu noktadan hareketle özgün çalışmalar yapmaktadır. Ütopik bir yaklaşım ve sanatçı duyarlılığı ile devrimi kucaklayan sanatçılar bu açıdan hayal kırıklığı yaşamışlardır.

Lenin'in 1921'deki "Yeni Ekonomi Politikası" ile kültür politikasının yönü birdenbire değişmiş ve devrimin tabanı olan işçi sınıfıyla beyni olan aydınlar arasında sürtüşmeler başlamıştır. O zamana kadar devrimci sayılan Konstrüktivistler, "Biçimciler" diye küçümsenmiş ve tutuculukla suçlanmıştır (19).

Sanatın günlük yaşamın her alanında olması gerektiğini savunan bu sanatçılar, resim ve tekstil dışında sahne tasarımı gibi alanlarla da uğraşmışlardır. Popova, 1921 yılında tiyatro oyunları için yaptığı sahne ve kostüm tasarımlarında, hareketli sahne ile oyuncuya daha fazla yer bırakarak oyun ve seyirci arasında ilişki kurulmasını sağlamıştır(20). Bu uygulaması, Brecht'in epik tiyatrodaki seyirci-oyuncu yaklaşımından esinlendiğini ve seyirciyi düşündürmeye yönelik oyuna dahil etme anlayışından hareket ettiği çağrıştırmaktadır.

Resim 8: Liubov Popova, giysi tasarımı, SMCA. Via The Guardian

Resim 9: Popova, manto tasarımı, 1923-24

Dönemin Art Deco havasını yansıtan Resim 9'daki manto tasarımında olduğu gibi Popova'nın tasarımlarıyla, çağdaşı Sonia Delaunay'ın tasarımları arasındaki paralellik, sanatçının uluslararası moda eğilimlerini takip ettiğini göstermektedir. Sonia Delaunay *haute couture* üretim yaparken; Popova herkes için üretmeye çalışmış ve yeni ulus adına yeni tarzın oluşması için büyük çaba göstermiştir(21). Bu durumda teknolojik, ekonomik ve sosyolojik olarak

değişim içinde olan dünyaya direnilemeyip, biraz ütöpik de olsa; değişimin dünya görüşü ile uyumlu bir hale getirilmesinin çabalarını görmek mümkündür. Her iki sanatçının çalışmalarında olduğu gibi; Konstrüktivist yaklaşımda oldukça sık kullanılan optik etkiyi yaratmak için, mantıksal olarak aynı yönde ilerleyen tüm dikey çizgiler, çemberler arasında beyazdan renkli olan şeritlere doğru yer değiştirmiş, kumaşın dokuma ve örgüsünden kayanaktan bir etki ile ritm kazanarak hareket etkisi sağlanmıştır.

Stepanova'nın bu optik etkiyi yaratmayı bir amaç edinmesini, onun 1925 yılındaki Vhute-mas'daki Tekstil Fakültesi'nde öğrencilerine vermiş olduğu derslerinde "çok renkli efekt oluşturmak için bikromatik bir tasarım planı yapılması ve renkli bir tasarım oluşturulması" adlı ders planından da anlaşılmaktadır(22). Popova, siyah, mavi ve krem renkleri birlikte kullanarak kendine özgü bir tarz yaratırken, gölge efekti verecek mavi ve siyah, kırmızı ve pembe gibi açık ve koyu tonları yanyana kullanmaktan kaçınmış, kontrastlıkla dinamik etkiler yaratmaya çalışmıştır(23). Estetik yaklaşımın nesne merkezinden, nesnesiz bir konuma kayması, yuvarlak hatların yerine sert köşeli geometrik biçimlerin gelmesi, optik yaklaşımla titreşen, dinamik etkilerin yakalanması çağın teknik, felsefi ve ekonomik yorumunun bir yansıması olarak düşünülebilir.

1924 yılında L. Popova'nın ani ölümünün ardından Lef Dergisi, sanatçıya ayırdığı özel sayısında geometrik tasarımlarından birini kapak yaparken derginin editörü, Rus Avant-garde akımının, alışılmışın dışında, hareketin temelini oluşturan kadın sanatçılarının öne çıkmasıyla ünlü olduğunu yazmıştır(24).

İlk Devlet Baskı Fabrikası için ürettiği, günümüze kadar çağdaşlığını kaybetmeyen kumaş tasarımları, erken yaşta ölen sanatçının son çalışmaları olmuştur.

Resim 10: Popova Kumaş tasarımı, Lef Dergisi Kapağı, no.2, 1924

Popova'nın ölümünden sonra tekstil tasarımındaki konstrüktivist yaklaşım gittikçe önemini yitirmeye ve tasarımlar değişmeye başlamıştır. Simetrik ve düzenli tekrarlardan oluşan Konstrüktivist tasarımların çoğu 1920'li yıllara kadar Popova ve Stepanova tarafından üretilmiştir. Zamanının kumaş tasarımları ile karşılaştırıldığında Popova ve Stepanova'nın tekstil tasarımları, oldukça dinamik görülmektedir. Günümüzde olağan gelen, Popova'nın grafik etkili az renkli resimleri, üretim açısından uygun olmakla birlikte dönemin tekstillerindeki yaygın estetik anlayış bakımından alışılmadık bir biçimde karşılanılmışlardır. Tekstil baskıcılığı, konstrüktivist estetiğin seri üretime geçmesinde önemli bir teknik olurken; tekstiller, avant-garde bir çıkışın sözcülüğünü yapmışlardır. Kısa bir sürede, alışılmışın dışında bir estetik anlayışta, makine ile üretilen bu tekstiller Sovyet tekstilleri açısından olduğu kadar, tekstil desen tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir.

20.yüzyıl başında avant-garde hareket içinde yer alan birçok kadın sanatçı, gerek ekonomik gerekse toplumsal rolleri gereği, bir kadın uğraşı olarak kabul edilen tekstil üretimine yönelmişlerdir. Modern hareket içinde yer alan Sonia Delaunay, Anni Albers gibi Popova ve Stepanova'da tekstil üretimi ile ilgilenmiş fakat içinde buldukları şartlar gereği tekstil tasarımını onlardan farklı boyutlara taşımışlardır. Bu sanatçılar, günümüz tekstil tasarımının bir meslek olarak gelişmesinde, modern sanat kavramları doğrultusundaki sanatsal yaklaşımlarını tekstil zanaatına yansıtarak, tekstil tasarımına yeni bir soluk getirmişlerdir.

SONUÇ

1920'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde konstrüktivist sanatçılar tarafından, endüstriyel üretimde yeni estetik anlayışın oluşturulması için hazırlanan baskılı kumaşlar ve giysiler, aynı zamanda "İlk Sovyet Modası" olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da uygulamalı sanatlarda etkisini gösteren Art Deco'nun izlerini taşımakla uluslararası bir özellik gösteren bu tekstiller, işlevselliği ve kolektivizmi öne çıkaran kendine özgü yorumlarıyla tekstil tarihinde farklı bir yere sahip olmuşlardır. Seri üretimdeki problemlerin çözülmesi için L. Popova ve V. Stepanova gibi avant-garde sanatçılardan destek alınması ise ilerici bir yaklaşım olmakla birlikte, ütöpik bir çaba olarak kalmıştır.

Burjuva değerlerin reddedilerek; teknolojinin, modernleşmenin ve bunlara sahip olan devletin gücünü yansıtacak unsurların kullanıldığı bu tekstil-

lerde, işlevselliğin ve propagandanın öne çıkması, tasarımı oluşturan diğer faktörlerin geride kalmasına neden olmuştur. Bu çıkış, üretim açısından çok fazla bir başarı gösterememekle beraber, tasarım probleminin çözülmesi ve uygulamada karşılaşılabilecek problemlere yaklaşım açısından büyük bir çabayı içermektedir. Endüstriyel Tasarım alanında Sovyetler Birliği'nde ilk örneği oluşturan bu çalışmalar, tekstil desen tarihine de tematik yaklaşımlarıyla yeni bir yorum getirmişlerdir. Sanat ve estetiğin bir ürün üzerinde birleştiği alan olan tekstil baskıcılığında, ideolojik yaklaşım ve avant-garde hareket, seri üretim sorununu bir noktaya kadar çözerken, tekstil üretimine ve endüstriye ait diğer parametrelerin de önemi göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla baskılı tekstiller, bir tablo olmaktan öte, ekonomik kurallar ve moda gibi çok karmaşık bir olgunun denetiminde şekillenmektedirler. Bu unsurlara bilimsel ve teknolojik gelişmelerin üretim teknolojisine getirdiği yenilikleri ve değişen mantaliteyi de eklediğimizde, kapalı sistemlerin uzun soluklu bir başarı elde edemeyeceği görülmektedir.

NOTLAR

1. Dave Pretty, **The Cotton Textile Industry in Russia and the Soviet Union**, National Overview Russia and the USSR Textile Conference IISH, 11-13 November 2004, Winthrop University, Rock Hill, SC 29733 <http://www.iisg.nl/research/russia.doc>
* Kumaşın beyaz kalması istenen bölümlerine, boyamadan önce bir kalıp yardımıyla rezerve maddesi basılarak bu bölgelerin boyanması engellenir ve daha sonra kumaş indigo ile boyanır. Rezerve maddesi basılmış kısımlar boya almaz ve kumaş rezerve maddesinden arındırıldığında bu bölgeler beyaz kalarak mavi-beyaz desenli kumaş elde edilmiş olur.
2. Bkz. Alison Hilton, **Russian Folk Art**, Indiana University, 1995, p.94-95
3. İsmail, Tunali, **Felsefenin Işığında Modern Resim**, Remzi Kitabevi, 1996, İst. s.143
4. Y.a.g.e. s.175
5. Bkz. Sveta Renitent, **Soviet Textile Designs**, <http://www.rebellogblog.com/text/blog/959/959-01.htm>
6. Christina Lodder, **Liubov Popova: From Painting to Textile Design**, <http://www.tate.org.uk/research/tateresearch/tatepapers/10autumn/lodder02.shtm>Tate's Online Research Journal, ISSN 1753-9854
7. Sveta Renitent, **Soviet Textile Designs**, <http://www.rebellogblog.com/text/blog/959/959-01.htm>
8. живопись xx века, jivopis.org - русская и мировая живопись, великие произведения изобразительного искусства <http://jivopis.org/popova-lyubov-sergeevna-prostranstvenno-silovoe-postroenie/>
9. Christina Lodder, **Liubov Popova: From Painting to Textile**

- Design**, <http://www.tate.org.uk/research/tateresearch/tatepapers/10autumn/lodder02.shtm>
10. Cristina Kiaer, **The Russian Constructivist Flapper Dress** <http://www.wcas.northwestern.edu/arhistory/documents/Kiaer%5B2%5D.pdf> p.201
 11. Adaskina Natalia, **Constructivist Fabrics and Dress Design**, The Journal of Decorative and Propaganda Arts, Russian/Soviet Theme Issue Vol. 5, (Summer, 1987), pp. 144-159
 12. Cristina Kiaer, **The Russian Constructivist Flapper Dress** <http://www.wcas.northwestern.edu/arhistory/documents/Kiaer%5B2%5D.pdf> p.188
 13. Adaskina Natalia, **Constructivist Fabrics and Dress Design**, The Journal of Decorative and Propaganda Arts, Russian/Soviet Theme Issue Vol. 5, (Summer, 1987), pp. 144-159
 14. Cristina Kiaer, **The Russian Constructivist Flapper Dress** <http://www.wcas.northwestern.edu/arhistory/documents/Kiaer%5B2%5D.pdf> p.192
 15. Sveta Renitent, **Soviet Textile Designs**, <http://www.rebellogblog.com/text/blog/959/959-01.htm>
 16. **Clothing and Fashion Encyclopedia**, <http://angelasancartier.net/communist-dress>
 17. <http://queensofvintage.com/lyubov-popova-her-textile-and-dress-designs/3>
 18. Bkz.Lesley Jackson, **20th Century Pattern Design Textile & Wallpaper**, Mitchell Beazley, 2004
 19. Nazan İpşiroğlu, Mazhar İpşiroğlu, **Sanatta Devrim**, Remzi Kitabevi, İst.,1993 s.78
 20. **живопись хх века**, jivopis.org - русская и мировая живопись, великие произведения изобразительного искусства <http://jivopis.org/popova-lyubov-sergeevna--prostranstvenno-silovoe-postroenie/>
 21. <http://queensofvintage.com/lyubov-popova-her-textile-and-dress-designs/3>
 22. Cristina Kiaer, **The Russian Constructivist Flapper Dress** <http://www.wcas.northwestern.edu/arhistory/documents/Kiaer%5B2%5D.pdf> p.201
 23. <http://queensofvintage.com/lyubov-popova-her-textile-and-dress-designs/3>
- Wint hrop University, Rock Hill, SC 29733 <http://www.iisg.nl/research/russia.doc>
- HERBERT Read, **Sanat ve Endüstri**, Çev. Nigan Beyazıt, İ.T.Ü Matbaası, İstanbul, 1973.
 - İSMAİL, Tunalı, **Felsefenin Işığında Modern Resim**, Remzi Kitabevi, İst. 1996.
 - Lesley Jackson, **20th Century Pattern Design Textile & Wallpaper**, Mitchell Beazley, 2004.
 - NAZAN İpşiroğlu, Mazhar İpşiroğlu, **Sanatta Devrim**, Remzi Kitabevi, İst.,1993 s.78
 - SUSAN Meller, J., Elffer, **Textile Designs**, Harry N. Abrams Inc.,1991
 - SVETA Renitent, **Soviet Textile Designs**, <http://www.rebellogblog.com/text/blog/959/959-01.htm>
 - **живопись хх века**, jivopis.org - русская и мировая живопись, великие произведения изобразительного искусства <http://jivopis.org/popova-lyubov-sergeevna--prostranstvenno-silovoe-postroenie/>
 - YULIA Popova, **"Невиданные вещи- Görünmeyen şeyler"** : № 6-7 [26] Июль-август 2008-№ 6-7 [26] Temmuz-Ağustos 2008, www.epr-magazine.ru
 - <http://www.incorm.eu/Biogs/Popova.pdf>
 - http://www.tate.org.uk/modern/exhibitions/rodchenkopopova/images/roomguide/X24223_lg.jpg
 - http://www.russianavantgard.com/Artists/stepanova/stepanova_fabric_design_e3.jpg
 - <http://www.weareprivate.net/blog/wp-content/uploads/Barbara-Stepanova-The-Death-of-Tarelkin-1922.-Costume-design-for-Tarelkin.jpg>
 - <http://artobserved.com/2009/08/go-see-thessaloniki-greece-rodchenko-popova-defining-constructivism-at-the-state-museum-of-contemporary-art-through-september-20-2009>
 - <http://www.queensofvintage.com/wp-content/uploads/2009/04/12.jpg>

KAYNAKÇA

- ALISON Hilton, **Russian Folk Art**, Indiana University, 1995, s. 94-95
- CHRISTINA Lodder, **Liubov Popova: From Painting to Textile Design**, <http://www.tate.org.uk/research/tateresearch/tatepapers/10autumn/lodder02.shtm>, Tate's Online Research Journal, ISSN 1753-9854
- CHRISTINA Kiaer, **The Russian Constructivist Flapper Dress** <http://www.wcas.northwestern.edu/arhistory/documents/Kiaer%5B2%5D.pdf>
- **Clothing and Fashion Encyclopedia**, <http://angelasancartier.net/communist-dress>
- DAVE Pretty, **The Cotton Textile Industry in Russia and the Soviet Union**, National Overview Russia and the USSR Textile Conference IISH,11-13 November 2004,